

Марина Ј. Шафер¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику

ГОВОРНИ ЧИН ПРЕТЊЕ У АПОДОЗИ КОНДИЦИОНАЛНИХ РЕЧЕНИЦА²

Апстракт: У раду се испитују кондиционалне реченице чија аподоза има вредност говорног чина претње (нпр. Убићу вас од батина будете ли сликали моју децу.). Посматра се и комуникативна функција протазе – најчешће је то индиректни директив (наредба/забрана: → Немојте сликати моју децу!), а такође се анализирају синтаксичко-семантичке карактеристике овакве кондиционалне реченице: употреба везника, структура протазног, односно аподозног предиката (глаголски облици, употреба фазних глагола у протазном предикату, односно перформативних и модалних глагола у аподозном предикату и сл.), чести адвербијални детерминатори у протазу (нпр. конструкција још једном), распоред протазног и аподозног дела и др. Будући да се претња преваходно јавља у неформалној, свакодневној (понекад оштрој и вулгарној) комуникацији, за корпус су одабране домаће телевизијске серије различитих жанрова (хумористички, драмски и криминалистички), а затим и домаћи интернет портали. Између осталог, утврђено је да је протазни предикат у највећем броју примера оформљен презентом глагола перфективног вида (и то најчешће фазних глагола наставити/престати), мада у овој улози није редак ни футур други, док је аподозни предикат углавном у облику футура првог. Условни субјункторид ли, који се најчешће јавља уз перфективни презент глагола бити у склопу футура другог (будеш ли / не будеш ли), такође је прилично фреквентан.

Кључне речи: *кондиционална реченица, аподоза, протаз, претња, комисив, директив, наредба, забрана.*

¹marina.safer@ff.uns.ac.rs

²Рад представља део истраживања у оквиру докторске дисертације под насловом *Кондиционалне конструкције у стандардном српском језику*, а настао је као резултат рада на пројекту *Савремени српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (178004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Уводна разматрања

1.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет овог рада јесте говорни чин претње, исказан аподозом кондиционалних реченица (пример из корпуса: *Ако не оставиш моју породицу на миру, имаћеш посла са мном.* (ИиЛ, 1.156)). Испитује се и комуникативна вредност протазног дела – најчешће је реч о индиректном директиву: наредби односно забрани (→ *Остави моју породицу на миру!*). Анализираће се синтаксичке, семантичке и прагматичке карактеристике аподозе и протазе: учесталост употребе одређених везника (и употреба условног *ли*, чије је појављивање фреквентније у оваквом прагматичком типу кондиционалних реченица него у осталим типовима), глаголски облици протазног и аподозног предиката; семантичке групе глагола употребљених у протазном предикату (нпр. фазни глаголи: *ако не престанеш..., ако наставиш...,* односно глаголи перцепције: *ако видим / чујем / приметим...*), чести адвербијални детерминатори (нпр. они који упућују на понављање радње – *ако још једном...*); употреба перформативних глагола у аподозном предикату (нпр. *упозоравам те, кунем ти се...*) и сл. Сви примери класификовани су у четири типа, према семантичко-прагматичким карактеристикама протазног дела условне реченице. Вредност аподозног дела, којим је исказана претња, може се поделити у две групе: прву, којом се исказује одређена, конкретна претња (нпр. *добићеш отказ*), и другу, којом се износи неодређена, претерана, а често и груба претња (нпр. *убићу те / заклаћу те / откинућу ти главу* → *учинићу ти нешто лоше*).

Циљ овога рада јесте утврђивање карактеристика кондиционалне реченице чија аподоза има вредност претње, као и испитивање међусобне условности и садејства синтаксе, семантике и прагматике у оваквим конструкцијама. Наиме, како семантичко-прагматичка структура говорног чина претње преферира употребу кондиционалне конструкције, тако се и синтаксичке особине кондиционалне реченице прилагођавају комуникативној вредности коју исказују – претњи (нпр. чешћа употреба условног субјунктороида *ли*).

1.2. Теоријско-методолошки оквир

1.2.1. Претња / обећање (комисиви)

Говорни чин претње, заједно са чином обећања, може се сврстати у групу комисивних говорних чинова, како их је класификовао и Серл (1991: 114–135), будући да се у оба случаја говорник обавезује на извођење неког будућег чина.³ Лако се да уочити да су ова два чина значењски супротстављена – „разлика је у томе што у првом случају говорно лице уверава да ће нешто учинити на *штету* саговорника, док у другом – у његовом *интересу*” (П: *Гуме ћу ти пробушити.*; О: *Поклонићу ти за рођендан бицикл.*) (Роровић 2005: 1038–1041). Такав опис налази се још код Серла: „Суштинска је разлика између обећања на једној и претње на другој страни да је обећање завет да ће неко нешто учинити за тебе, а не теби. Претња је завет да ће неко учинити нешто теби, а не за тебе” (1991: 115). Свакако, ваља нагласити да претња, за разлику од обећања, не значи „*davanje garancije da će nešto biti izvršeno, već, naprotiv, predstavlja pokušaj učvršćivanja svojih pozicija zastrašivanjem protivnika*” (Ličen 1987: 132). Искузујући чин претње, говорно лице делује искључиво у свом интересу и, у случају одбијања саговорника да сарађује, указује на мере које ће лично предузети како би казнио адресата (Роровић 2005: 1038–1039). Из дефиниције коју нуди Лудмила Поповић може се уочити да је претња врло блиска директивима, будући да њоме говорник не само да износи санкције него и захтева од саговорника да сарађује, те их је ова ауторка и уврстила у директивне говорне чинове, истичући у првом реду сличност претње и упозорења (2005: 1038–1040). Иако их описује у оквиру директива, она у претњу убрља како примере са императивним облицима (*Да се то није поновило!*), типичне за директиве, тако и оне („комисивне”/„последичне”/„будуће”) који обично садрже глагол у футуру првом (*Разбићу те као звечку!*) (2005: 1038–1040).

У овом раду биће примењена Серлова типологија, што значи да ће се претњом сматрати само „будући”, „последични” чинови – они који наступају као последица оглушења о послушност говорниковој вољи (наредби/забрани). У том смислу, претња се може разумети као „казна” због непослушности (за разлику од обећања, које се, у дијаметрално супротним примерима, може разумети као „награда” за послушност), а то је посебно видљиво у кондици-

³И Јул претњу сврстава у групу комисива, описујући комисиве на следећи начин: „Commissives are those kind of speech acts that speakers use to commit themselves to some future actions. They express what the speaker intends” (1996: 54).

оналним реченицама, у којима се протазом износи садржај наредбе/забране, док се аподозом исказује претња (о чему ће више речи бити у одељку 1.2.3).⁴

1.2.2. Претња / упозорење

С друге стране, претња је веома блиска и чину упозорења. Љ. Поповић наводи основне разлике у илокутивности претње и упозорења: 1. упозорење се изриче како би се подстакло саговорник да делује искључиво у свом интересу (висок степен заинтересованости саговорника), а претња како би се саговорник подстакло да делује искључиво у интересу говорног лица (висок степен заинтересованости говорника) (У: *Пази, врело је!*; П: *Тужићу те због ове штете!*); 2. код упозорења адресат је често непознат, а код претње адресат је саговорник (У: *Опасност на путу!*; П: *Главу ћу ти разбити!*); 3. код упозорења говорник преузима одговорност за истинитост исказа, а код претње преузима одговорност да предузме санкције против саговорника; 4. оба чина одликује максимални илокутивни напон, али упозорење спада у учтиви облик комуникације, док су претње често грубе и примитивне (2005: 1039). И претња, а често и упозорење, садрже елемент *страха* – изазивају страх код слушаоца. Према Фрејзеру, код упозорења тај страх проистиче из ситуације која постоји или која ће постојати, док код претње страх настаје из ситуације коју ствара сам говорник. Другим речима, упозорење није намерено да застраши или изнуди, као што је то случај с претњом, већ да натера слушаоца да постане свестан опасности, коју ће, из говорниковог угла посматрања ствари, слушалац свакако желети да избегне (Nikolić-Novaković 2017: 50–51, Fraser 1998: 165).⁵

1.2.3. Експлицитни перформативни глаголи и интензификатори претње

„Перформативност је специфична особина појединих глагола који се у облику 1. лица јединине презента одликују еквивалентношћу – еквивалентни

⁴С обзиром на то да сведоче о супротстављеним односима, о два супротна „избора“ која доводе до две супротне последице, условне реченице са претњом односно обећањем у аподози могу се јавити у пару. Такви примери посебно су чести у разговору с децом, у бајкама и приповеткама, у различитим врстама договора (који неретко садрже семантичко-прагматичке елементе погађања и уцене, пример из корпуса: „*Ako budeš dobra bićeš zvezda, ako ne, sabraniću ti karijeru*”: *Snežana Savić otkrila šta su od nje tražili reditelji* (nedeljnik.rs, 11. 10. 2017)).

⁵Брус Фрејзер наводи нужне услове да би се исказ сматрао успешном претњом: 1. говорникова намера да лично реализује чин којим прети; 2. говорниково веровање да ће тај чин проузроковати неповољну ситуацију по слушаоца; 3. говорникова намера да застраши слушаоца (Nikolić-Novaković 2017: 50, Fraser 1998: 163).

су чину, а не саопштењу о њему” (Роровић 2005: 984). Експлицитно перформативни облици уз употребу глагола *претити* нису могући (Мразовић, Вукадиновић 2009: 710), али се могу употребити експлицитни перформативни глаголи резервисани за чин обећања (и заклетве): *обећати*, *гарантовати* и *клетти се* (пример из корпуса: *Пази, ако не престанеш да шиканираш Уроша Татића, гарантујем ти – биће последица.* (Жур, 1.10)), што је такође један од показатеља сродности ова два чина. Говорећи о употреби глагола *обећати* (енгл. *promise*) при исказивању чина претње, Серл објашњава да је овде заправо реч о употреби најјачег средства које постоји у енглеском језику у сврху показивања илокуторне снаге за обавезивање на нешто. „Стога ове изразе често користимо у извођењу говорних чинова који, строго узев, нису обећања, али у којима желимо да нагласимо *степен* нашег обавезивања” (Serl 1991: 116). Наведено се може применити и на употребу глагола *гарантовати* и *клетти се*.⁶

Поред перформативних глагола карактеристичних и за чин обећања, претња се може јавити и уз перформативни глагол *упозорити*, што је још једна потврда сродности ова два чина (*Upozoravam te, ako te ne kandiduješ, odvajam 30 poslanika i formiram novu stranku i ima da razglasim sve tvoje manijetluka.* (srbin. info, 30. 8. 2016)). У писаном језику, пре свега у журналистичком стилу, испред навода цитата могу се јавити глаголи (у 3. лицу) или глаголске именице који указују на чин претње – (*за*)*претити/претња*, али и именице сродног значења: (*последње*) *упозорење*, (*оштра*) *опомена / последња опомена* и сл., но, такви се случајеви не сврставају у експлицитне перформативе, будући да ови глаголи/именице имају само дескриптивну улогу.

Претња може садржати и фразеолошке изразе који имају улогу интензификатора (а и они су чести при исказивању говорног чина обећања и заклетве): *часна реч, мајке/оца/детета ми, тако ми Бога, не звао се ја..., имена ми мог* и сл. (Роровић 2005: 1041) (пример из корпуса: *Ако ми сина оставе у затвору због тебе и оне фуксе, рашичерећићу вас ја на сред Теразија, не звао се ја Данко.* (ИиЛ, 3.74)).

⁶ Поред претње, Серл наводи још један пример, у којем се енглески перформатив *promise* користи при исказивању одлучне тврдње. У српском језику строга тврдња може се нагласити употребом перформатива *клетти се* (нпр. *Кунем ти се да сам рекао истину.*), док ће се глагол *обећати* преваходно односити на будуће време, на говорничко обавезивање да ће нешто урадити у будућности (**Обећавам ти да сам рекао истину.*).

1.2.4. Претња и кондиционална реченица

Будући да „последичној” претњи претходи директив, обавезно јачег илокутивног напона (наредба/забрана), а да (не)извршење тог директива ствара *услов* за извршење претње, претња је често исказана условном реченицом, прецизније – аподозним делом условне реченице, док је протазним делом условне реченице исказан директив (свакако, у недирективном облику) (пример из корпуса: *Пази, ако не престанеш да шиканираш Уроша Татића, гарантујем ти – биће последица!* (Жур, 1.10) → *Престани да шиканираш Уроша Татића!*). Да је код претње присутан погодбени однос између говорника и саговорника, те да се она врло често исказује погодбеним реченицама, увиђају и Павица Мразовић и Зора Вукадиновић – „у комплексној реченици санкција се износи у надређеној реченици са обликом глагола у презенту, футуру I или потенцијалу I”, поткрепљујући наведено примерима: *Ако не престанеш да се дереш, добићеш батина.* и сл. (2009: 711).⁷ Наиме, за разлику од Љ. Поповић, која говорне чинове посматра на нивоу просте реченице, П. Мразовић и З. Вукадиновић наводе и примере зависносложених и независносложених реченица, посебно у групи говорних чинова који захтевају акцију и говорника и саговорника.⁸ Узимајући у обзир вредност и протазног и аподозног дела, посматрајући их као једну целину, па тиме и као засебан, јединствен говорни чин, ауторке претњу посматрају као спој директива и наговештених последица, санкција – „говорник саговорника одвраћа од неког поступка наговештавајући мере које ће предузети у случају одбијања послушности” (2009: 710).⁹ И Љ. Поповић запажа да семантичко-прагматичка структура претње одсликава узрочно-последичну везу између чина и његових последица, те да „исказ у којем се остварује претња

⁷ Будући да се у испитиваном корпусу није појавио ниједан пример у којем је аподозни предикат формализован потенцијалом, што је свакако и нетипично за условне реченице реалног типа, треба нагласити да је у примеру који наводе П. Мразовић и З. Вукадиновић заправо реч о потенцијалу модалног глагола: *Ако опет закасните, морала бих Вас пријавити директору.* (2009: 711), те да је употреба модалног глагола омогућила облик потенцијала.

⁸ У групу говорних чинова који захтевају акцију и говорника и саговорника, ове ауторке, осим претње, смештају и понуду, погађање и уцену. Детаљније о подели говорних чинова, која се по основним параметрима класификације разликује од поделе коју нуди Љ. Поповић, в. у Mrazović, Vukadinović 2009: 673–724.

⁹ Сличан приступ заступа и Антонио Салгуеиро – „он сматра да главни циљ упућивања претње и давања обећања није обавезивање (говорник се обавезује да ће учинити нешто), већ директива (да натера слушаоца да нешто учини), али дефинише претњу и обећање као комбинацију комисивних и директивних чинова, коју назива комисивно-директивни чинови” (Nikolić-Novaković 2017: 47, Salgueiro 2010: 213–228). Наведене ставове поткрепљује искључиво кондиционалним структурама.

може да садржи изражавање услова претњи или самих санкција” (2005: 1039). Будући да ова ауторка узима у обзир само просту реченицу, у првом случају, када је у питању исказ који изражава услов претње, јављају се императивни облици (нпр. *Да се губиш одавде!*), док се у другом случају, када је реч о исказу који изражава санкције, најчешће јавља глагол у футуру првом (нпр. *Тужићу те мајци!*). Ипак, као што је већ раније наведено, Љ. Поповић претњу описује у групи директива.

С обзиром на то да се у овом раду претња сврстава у комисиве, кондиционална реченица која је предмет овог рада садржи елементе два говорна чина: 1. претњу, у аподози, односно у надређеној клаузи зависносложене реченице, која је стога и примарни говорни чин зависносложене реченице, и 2. индиректни директив (наредбу/забрану), у протази, односно у зависној, кондиционалној клаузи зависносложене реченице. Ипак, иако је аподоза главна клауза, па тако и носилац примарног говорног чина, у многим примерима говорник заправо само жели да утиче на саговорниково понашање, па је претња исказана само у ту сврху – да би подстакла саговорника на послушност, да би појачала наредбу/забрану.

Према познатој подели кондиционалних реченица коју предлаже Милка Ивић, а која полази од претпоставке да је „за условљавање једне ситуације другом нужан одређени увид онога ко говори у ту другу ситуацију” могу се издвојити две групе условних реченица: иреалне (говорник зна у каквој је релацији са стварношћу радња протазног предиката) и (евентуално)реалне (говорник не зна у каквој је релацији са стварношћу радња протазног предиката) (1983: 152). Реалним, односно евентуалним реченицама, „nešto se pretpostavlja, a ne kaže se ništa o tome da li to doista jest i da li je vjerovatno da bude” (Katičić 1984–1985: 341). Када се наведено узме у обзир, закључује се да аподоза може имати вредност претње само у условним реченицама реалног типа, будући да говорник не зна шта ће саговорник одлучити, да ли ће га послушати или не, док је протазни услов реалан и остварљив.¹⁰

¹⁰ Кондиционалне реченице чија главна клауза нема вредност асертива већ вредност неког другог, неасертивног говорног чина (укључујући и претњу, која је тема овог рада) привукле су пажњу многих познатих лингвиста. Виктор Храковски у својој опсежној студији посвећеној кондиционалним конструкцијама у многим, структурно различитим, језицима света, каже: „However, certain MCs (main clauses) cannot be ascribed the status of assertion (the illocutionary function of which is simply to relate information about an event). They are MCs which, instead of assertion, express specific illocutionary functions of their own, cf. (Wunderlich 1977)” (2005: 14). Неизоставно је споменути и Ив Свицер, која је детаљно описала овакве кондиционалне реченице (1990: 113–145). Од домаћих аутора различите „специфичне” примере кондиционалних реченица описује Љиљана Шарпић (1997: 155–169), учивши, између осталог, да се „antecedent

Везници који уводе овај тип условних клауза јесу: *ако*, *уколико* и лексема *ли*.¹¹ Говорећи о условном *ли*, које је „нужна обликотворна компонента зависне условне реченице”, М. Ковачевић увиђа да ова лексема у условним реченицама „не наступа у функцији ријечце или партикуле, него има функцију сродну везничкој”, но ипак условно *ли* „није прави везник”, будући да „никада не може заузети иницијалну клаузалну позицију”. Стога се овај аутор опредељује за термин субјункторид – „лексема која је функционално сродна зависним везницима, али с њима не дијели ни морфолошке ни синтаксичке нужне карактеристике” (Ковачевић 2015: 188).

1.3. Корпус истраживања

Претње се јављају пре свега у разговорном функционалном стилу, и већ је поменуто да често садрже оштре, грубе и неучтиве изразе, мада се могу изрећи и учтивим тоном (Мгазовић, Вукадиновић 2009: 711). Стога је највећи број кондиционалних реченица ексцерпиран из новијих домаћих телевизијских серија: *Истине и лажи (ИиЛ)*, *Жигосани у рекету (ЖуР)* и *Убице мога оца (УМО)*.¹² Потребно је нагласити да у оваквим примерима креативност формирања испитиваних конструкција зависи и од аутора текста, те да није реч о спонтаном говору, но ипак, језик наведених ТВ серија свакако одсликава дух савременог српског језика. Узети су у обзир различити жанрови, како би се обухватили разноврсни ванјезички контексти: у драмама и хумористичким серијама (*ИиЛ*, *ЖуР*) обрађују се теме из свакодневног живота, док су у криминалистичком жанру (*УМО*) чести дијалози који се одвијају у полицијској станици, те су кондиционалне конструкције уопште прилично фреквентне, па тако и оне чија аподоза има вредност претње (често са семантичко-прагматичким примесима и погађања и уцене, нпр. *Ако нећеш да сарађујеш, послаћу те у хелику да мало размислиш.* (УМО, 2.3)).

који изражава стварну могућност може spojiti s performativom ili zahtjevom”, док је „antecedent који изражава хипотетички догађај мање прикладна prethodnica performativima ili zahtjevima” (1997: 162–163), такође наводећи примере са неасертивним аподозама.

¹¹ Будући да су везници у *слачају да* и *под условом да* чешћи у специјалним стиливима (научни и административно-правни), а да се у овим стиливима не појављују претње, те нису ушли у испитивани корпус, наведени везници нису забележени ни у једном примеру. Сличан је случај са везником *уколико*, који се појављује у само једном примеру.

¹² Примери су ексцерпирани из три сезоне серије *Убице мога оца*, три сезоне серије *Истине и лажи*, и из прве сезоне серије *Жигосани у рекету*. Епизоде су доступне на интернет страницима *serijeonline.net* и *dailymotion.com*, а биле су приказиване на телевизији *Прва* и *РТС1*.

Потом, уместо разговорног језика, као корпус узети су и портали који се баве темама родитељства, те наводе примере честих исказа које (не) треба говорити деци (нпр. *Ako ne prestaneš s tim, ostaviću te ovde!* (bebac.com)).¹³ Примери су ексцерпирани са следећих веб-страница: *yumama.com*, *bebac.com*, *sarac.com* и *detinjarije.com*.

И на крају, примери претњи јављају се и у журналистичком стилу – тада је реч о цитатима (политичара и других познатих личности: спортиста, естрадних уметника, учесника ријалити-програма итд.), који се врло често наводе у насловима текстова. Један део примера уочен је у рубрикама које се баве политиком, када земље и њихови представници постављају одређене *ултиматуме* другој земљи, односно када земље једна другу нечим условљавају, а иако овакве претње могу бити учтиве, неретко се јављају и оне које су увредљиве и грубе. Затим, претње су посебно заступљене у рубрикама које се баве естрадном сценом, односно разним *скандалима*, и оне су најчешће увредљиве, оштре, вулгарне (а тиме и „скандалозне”, „шокантне”, што је и основна сврха појединих текстова у оваквим рубрикама). Стога не изненађује што су се овакви примери често проналазили на интернет порталима „нижег” стила.

У писаном језику може се јавити и друкчији тип слова, најчешће верзал или пак друга боја, којима се истичу одређени, важни елементи исказа (што је, заправо, еквивалент појачаној интонацији у говору, карактеристичној за претњу, али и за наредбу/забрану), а реченица се често затвара знаком узвика. Као корпус послужиле су следећи српски интернет портали: *naslovi.net*, *dnevnik.rs*, *alo.rs*, *kurir.rs*, *novosti.rs*, *vesti.rs*, *pressonline.com*, *b92.rs*, *rts.rs*, *nedeljnik.rs*, *grandonline.com*, *pink.rs*, *nspm.rs*, *skandalozno.net*, *scandal.rs*, *happytv.rs*, *republika.rs*, *espresso.com*, *beogradskiportal.rs*, *srbinfo*, *telegraf.rs*, *sportske.net*.

2. Анализа корпуса

Сви примери у овом раду биће класификовани у четири групе (*A*, *B*, *B* и *Г*), у зависности од семантичко-прагматичког типа протазе, док аподоза свих кондиционалних реченица има комуникативну функцију претње. Будући да говорни чин претње полази од воље говорника, како је и раније наведено, протазе најчешће има директивну вредност, и то вредност индиректне наредбе/забране, а таква комбинација биће обележена на следећи начин: $iD_p +$

¹³О оваквим примерима говори и Марина Личен: „da bi autoritet podržao, roditelj svoja ‘naređenja’ često propрати ‘pretnjom’” (1987: 132).

P_a^{14} . Мотив за извршење те наредбе/забране заправо је негативна последица, претња, која ће ступити на снагу уколико се саговорник не повинује говорничковој жељи (наредби/захтеву). Потреба да се искаже таква врста последице јавља се у ситуацијама када није довољно само исказати наредбу/забрану, него је неопходан и додатни подстицај који ће „осигурати” саговорничкову послушност – а то је најчешће када се саговорник већ оглушио о неку говорничкову наредбу/забрану, када је *већ учинио* нешто нажао говорнику (*A*) или то *наставља да чини* у тренутку исказивања претње (*B*). У првом случају, протазом говорник забрањује саговорнику да *опет, још једном* учини исти преступ, и аподозом експлицира последицу која ће га у том случају задесити. У другом типу говорник налаже саговорнику да *престане / не настави* са одређеном радњом, опет експлицирајући негативну последицу аподозом. У трећем случају протазна радња је *најављена, очекивана*, видљива из контекста, и стога је неопходно нагласити негативну последицу – запретити адресату, како би се спречило њено извршење (*B*). Четврту групу не одликује директив у протазу – саговорник нема утицаја над негативном ситуацијом (мада је, најчешће, сам за њу крив), па ће ова семантичко-прагматичка комбинација, за разлику од претходне три, бити обележена на следећи начин: $S_p + P_a^{15}$, а сви овакви примери сврстани су у групу *G*.

У сва четири наведена типа, аподозна последица може бити стварна, конкретна, одређена (пример из корпуса: *Ако ми се још једном дете пожали на тебе и на ту твоју попишуљу, уследиће кадровске промене у школи*), а њоме се, с друге стране, може само најавити да ће уследити нешто негативно по судбину саговорника (*неће бити добро, биће последица, имаћеш посла са мном* итд.), иако, и у оваквим случајевима, адресат обично може претпоставити о каквој је последици реч, ослањајући се на претходно знање и ванјезички контекст. У овом, другом, случају, често се употребљавају оштри и неучтиви изрази, вулгаризми, псовке, и уопштено претеране, преувеличане претње, за које се подразумева да се неће извршити у том облику (*задавићу те, убићу те, поломићу ти обе ноге, откинућу ти главу* итд.), а избор израза зависиће од лексичког фонда говорника, од међусобног односа говорника и саговорника (према социјалном статусу, годинама и сл.), као и од саме говорне ситуације.

¹⁴ У наведеној формули *iD* представља индиректни директив, а *P* претњу, док *a* означава аподозу, а *p* протазу.

¹⁵ У наведеној формули *S* представља ситуацију/стање, а *P* претњу, док *a* означава аподозу, а *p* протазу.

2.1. Тип А

У првој групи место су нашли примери у чијој се протази налази конструкција *joш једном* (и у једном примеру прилог *опет*), чијом се протазом забрањује понављање већ једном (или више пута) учињене непожељне радње. Протазни предикат може садржати и глаголе перцептивног значења (нпр. *ако те (joш једном) ухватим (да тако вичеш)*, а на месту глагола *ухватити* могу се увести и глаголи *видети/приметити/чути/затећи* и сл., са допунском клаузом којом се експлицира неповољна радња). Ова појава присутна је и у другим семантичким групама. Само у једном примеру аподоза је препонована протази, док је у свим осталим случајевима супротно – даје се редослед који прати узрочно(условно)-последични однос, синтаксички се верификује природни след радњи.

$$iD_p + P_a$$

$$a) VF_p (\text{Prez. pf.}) + VF_a (\text{FutI})$$

У највећем броју испитиваних случајева, како у овој, тако и у осталим групама, протаза је формализована презентом глагола перфективног вида, док је аподоза формализована футуром првим.

„Ако *joш једном* vidim ogradu između mene i naroda, svi ćete leteti sa posla!” Vučić uputio *oštru opomenu* lokalnim funkcionerima (vesti.rs, 15. 6. 2019);¹⁶ *Види*, ако ми се *joш једном* моје дете пожали на тебе и на ту твоју попишуљу, уследиће кадровске промене у овој школи, и то од врха! (Жур, 1.10); *Ако joш једном* pomenete Veliku Albaniju, desiće se ono što ni u NAJLUĐIM SNOVIMA NISTE SANJALI! (alo.rs, 30. 11. 2018); Oglasila se Rusija i žestoko prozvala Albance! *Ако joш једном* pomenete Veliku Albaniju, neće biti dobro! (skandalozno.net, 30. 11. 2018);¹⁷ ZADAVIĆU TE AKO MU JOŠ

¹⁶ У свим анализираним примерима извор се наводи у загради, са датумом објаве текста, док код реченица ексцерпираних из домаћих серија први број означава сезону, а други епизоду у тој сезони. Аподозни предикат обележен је подвлачењем, док су остале специфичности кондиционалне реченице, пре свега оне које су описане у тексту који прати попис примера, обележене косим словима: адвербијални детерминатор *joш једном*, фазни глаголи у протазном предикату, као и дескриптивни перформативи ((*за*)*претити*, *претиња*, *упозорити*, *упозорење*, *опоменути*, *опомена* и сл.) и др. Уколико је текст (или делови текста) написан верзалом на интернет порталима, остављен је такав и у раду. Нису исправљане правописне и граматичке грешке.

¹⁷ У појединим примерима јављају се исти цитати са мало измењеним облицима (друкчијим преводима) у другим изворима, али су сви наведени због различитих структура употребљених при преводу.

JEDNOM PRIĐEŠ: Маја плесом изазивала Марка, Мина све видела, па замало NASRNULA на њу! (VIDEO) (pink.rs, 14. 2. 2019); Е, ако ме *joш само једном* доведете на овакву журку, убићу вас. (ИиЛ, 1.18); Слободане, ако *joш једном* прекинеш Јагоду, имаћеш посла са мном. (ИиЛ, 3.42); МАЈА *PRETI* MILIĆU: Ако ми се *joш једном* издереš, razбићу ti nos i otkinућу ti glavu. Певаћица је побеснела након што је музичар причао гласно (telegraf.rs, 7. 9. 2015); *Joш једном* ли ми проспеш виски од четрдесет четири евра, развешћу се од тебе, Живко. (Жур, 1.14).

a1) $VF_{p(Fut2)} + VF_{a(Fut1)}$

Протазни предикат може бити формализован и футуром другим, мада је његова употреба у протазии ређа од употребе презента. Заправо, футур други, као и субјунктороид *ли*, фреквентији су у примерима кондиционалних реченица чијом се аподозом исказује претња него у кондиционалним реченицама чија аподоза има вредност неког другог говорног чина.¹⁸ Он је, по правилу, чест у конструкцијама са глаголима имперфективног вида, међутим, чини се да глагол перфективног вида у протазии кондиционалне реченице преферира облик презента. Уочено је да се субјунктороид *ли* најчешће јавља управо у примерима чији је протазни предикат формализован футуром другим, прецизније перфективним презентом глагола *бити* и глаголским придевом радним (*будеш ли / не будеш ли*), а исто важи и за случајеве с перфективним презентом глагола *бити* и допунским предикативом (нпр. *ако будеш добар* – и овај именски предикат има вредност футура другог, иако морфолошки то није). Свакако, субјунктороид *ли* може се јавити и у случајевима у којима је протазни предикат формализован презентом глагола перфективног вида (као у последњем наведеном примеру синтаксичке комбинације *а*).

Будеш ли ми *joш једном* рекао *љубавице*, гађаћу те овим у главу, па макар завршила у затвору! (ИиЛ, 3.48).

¹⁸ Већим корпусом могао би се проверити овај закључак.

б) $VF_{p (Prez. pf.)} + VF_{a (MOD)}$

Аподозни предикат може бити лексикализован и модалним глаголом – у овом примеру глаголом *имати*, у значењу „морати”, који је иначе чест у искаживању чинова јачег илокутивног напона, пре свега наредбе и претње.¹⁹

Е, ако *опет* поменеш свадбу, има да ти завалим такву шамарчину, да се пушиш. (ИиЛ, 1.14).

в) $VF_{p (Fut2)} + VF_{a (PERFORM + Fut1)}$

Уочена је и употреба експлицитног перформативног глагола – у овом случају, то је перформативни глагол карактеристичан за чин обећања (заклетве). Перформативни глагол, као и увек, у првом је лицу једине презенте, док се садржај претње у овом примеру износи допунском клаузом у јукстапозицији – без употребе зависног (допунског) везника. Глагол *клети се* својом синтаксичком валентношћу уводи допуну (*клети се у шта / чиме*), те би се у оваквим примерима могао додати допунски везник *да* (*кучем ти се да ћу те задавити*).

Будем ли те *још једном ухватила* да вичеш тако, и да ме препадаш, кучем ти се, задавићу те. (ИиЛ, 1.170).

г) $VF_{p (Prez. pf.)} + VF_{a (Prez. impf.)}$

Аподозни предикат може бити формализован и презентом глагола имперфективног вида, чију употребу у овом примеру омогућава лексичка семантика глагола *следити*.

Erdogan ljut: Ako se ovo *još jednom* ponovi, sledi napad na Siriju (republika.rs, 12. 2. 2020).

2.2. Тип Б

У тип Б сврстани су примери чији протазни предикати најчешће садрже фазне глаголе, и то негирани облик глагола *престати* (*ако не престанеш*) и афирмативни облик глагола *наставити* (*ако наставиш*), или пак глаголе у чијој је лексичкој семантици садржан прекид радње/стања (нпр. *скинути*, *смирити*

¹⁹Говорећи о значењима модалних глагола у односу на субјекат, П. Мразовић и З. Вукадиновић глаголу *имати* приписују значење наредбе (поред модалног значења жеље) (2009: 187).

се, *пустити* и сл.), а говорно лице најављује мере које ће предузети уколико саговорник не прекине са започетом радњом, неповољном за говорника. У ову групу ушао је највећи број ексцерпираних примера. Неретко у разговорном језику кондиционалним конструкцијама претходе глаголи у императиву: *пази, види, слушај (ме/сад добро)* и сл. (што је случај и код осталих семантичких група), а њима се скреће саговорникова пажња, и најављује да ће се изрећи нешто важно (и лоше) по судбину саговорника, те му се препоручује да пажљиво и опрезно саслуша говорника. У неколико примера, како у овој, тако и у осталим групама, у аподози се експлицира лична заменица за прво лице (посебно уз перформативне глаголе – нпр. ја *ти се кунем*), којом се наглашава говорникова улога „осветника”, „казнитеља”, личног извршитеља радње којом прети. У четири примера протаза је у постпозицији.

$$iD_p + P_a$$

а) VF_{p (Prez. pf.)} + VF_{a (Fut1)}

Ja sam tada preko pola stola rekao „ovo ti je *poslednji put* da nekome pretiš fizički, to nije način da se razgovara, ako tako *nastaviš* više nećeš tu raditi.” (b92, 28. 3. 2018); Ако не престанеш да пипкаш девојке, поломићу те! Дрејк прекинуо наступ и преваспитао фана који је спадао жене! (видео) (naslovi.net, 17. 11. 2017); „Ако не престанеш да пипаш девојке, доћи ћу до тебе и пребити те. Не шалим се”, рекао је репер, а онда и поновио *упозорење*. (rts.rs, 16. 11. 2017); ERDOGAN ZAPRETIO TRAMPU: ако *nastaviš* da nas MALTRETIRAŠ ZBOG S-400, nećemo kupiti BOINGE VREDNE 10 MILIJARDI! (republika.rs, 27. 7. 2019); Ако *наставите* да штедите на нама, ми нећемо штедети на вама. (Жур, 1.19); *Слушај ме сад добро*, ако не оставиш моју породицу *на миру*, имаћеш посла са мном. (ИиЛ, 1.156); SEVERNA KOREJA PRETI TRAMPU: Ако *nastaviš* da nas provociraš, smatraćemo da si izlapeli starac (kurir.rs, 5. 12. 2019); Nećeš dobro proći ако тако *nastaviš*: Marko Kovačević otkrio gnusne *pretnje* nikšićke policije, a sve zbog statusa na Fejsbuku (naslovi.net, 28. 12. 2019); Čuveni američki glumac Čak Noris poručio Lukašenku: Ако не престанеш да радиш то што радиш сада, doći ću u jednu od tvojih rezidencija i nateraću te da plaćeš (nspm.rs, 15. 8. 2020); RASULO U LAŽNOJ DRŽAVI Kurti napao Таџија: „Ако не престанеш да нас продајеш Србима izvešću LJUDE NA ULICU!” (alo.rs, 30. 1. 2019); „Brojim do tri! Ако не престанеш, biće svašta.” (yumama.com); „Ако не престанеш да се играш храном,

skloniću је.” (yumama.com); „Ако *ne prestaneš* то радити, нећеš добити сладолед већерас.” (sarac.rs); Ако *ne prestaneš* с тим, оставићу те овде! (bebac.com).

У појединим примерима уочена је нестандартна форма која се употребљава у значењу футура првог, такозвани футуроид, „својствен разговорном стилу и усменој незваничној комуникацији” (Piper, Klajn 2013: 173), који је врло чест и у журналистичком стилу, што показују како примери испитивани у овом раду, тако и опсежан корпус на којем је ову форму испитивао Милош Ковачевић (2015: 29–34). Футуроид граде енклитички облик презента глагола *хтети* и, уместо инфинитива, конструкција *да* + *презент* пунозначног глагола – заправо је реч о „хибридној форми футура првог и сложеног глаголског предиката” (Kovačević 2015: 29).²⁰

Šokantno! АКО *NASTAVIŠ* ДА МЕ ОДБИЈАШ, НЕЋЕШ ЖИВА ДА СЕ ИЗВУЧЕШ, ŠTROKO! Мина на мети старог макроа?! (kurir.rs, 30. 7. 2019); *Не нустииш* ли ми сина за сат времена, то ће да иде даље. (УМО, 1.8).

a1) VF_p (Fut2) + VF_a (Fut1)

ХОРОП У СПЛИТУ: „Заклаћемо те не будеш *ли скинуо* мајицу” (naslovi.net, 10. 2. 2019); „Sravnićemo ti Beograd, ako se ne budete *predali*”, изјавио је он. (pressonline.com, 27. 3. 2017).

б) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (MOD)

У једном примеру аподозни предикат лексикализован је модалним глаголом *морати*, у првом лицу јединине футура првог, и њиме говорни иницијатор наводи нужне мере које ће предузети против саговорника.

„Ако тако *nastaviš*, мораћу да те уклоним из жирија!” – објавио је извор за SCANDAL (scandal.rs, 16. 4. 2019).

²⁰ У својој студији М. Ковачевић даје преглед ставова различитих аутора која се тичу стандарднојезичког статуса ове форме, закључивши да футуроид „не спада у инвентар морфолошких норми, јер његов статус противречи систему перифрастичких форми [...] из тих разлога дата се конструкција не може уврстити у списак стандардних формација као футур и сл.” (2015: 41). Даље, испитујући карактеристике ове форме, аутор уочава да је футуроид потпуно несврсисходан перифрастички облик српског језика: „због творбене рестриктивности (јер се не твори од модалних глагола), због сужене дистрибуције (јер због блокиране позиције енклитике не може доћи на почетку реченице), због значењске неспецификованости (јер нема ниједну семантичку нијансу која би га одвајала од сложеног футура)” (2015: 43).

в) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (PERFORM + Fut1)

И у овој групи уочена су три експлицитна перформативна глагола у аподози, сва три карактеристична и за чин обећања (заклетве). И у овим примерима допунска клауза уведена је без везника, налази се у јукстапозицији, а могуће је додати везник *да*, будући да су употребљени перформативни глаголи који својом синтаксичком валентношћу уводе допуну (*клетви се у шта / чиме; гарантовати шта*).

Пази, ако не престанеш да шиканираш Уроша Татића, гарантујем ти – биће последица. (Жур, 1.10); Павле, ако не престанеш, *кунем ти се, ја ћу лично да те ишамарам.* (ИиЛ, 3.32);²¹ „*Kunem ti se, dраћу се* još više na tebe ukoliko se ne predomisliš”, биле су речи Troickog. (espreso.com, 24. 10. 2019).

г) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (Prez. impf.)

Уочен је и један пример у којем је аподозни предикат формализован презентом глагола имперфективног вида – реч је о такозваном презенту за планирану будућност (Танасић 2005: 384). За употребу овог облика говорник се опредељује када жели још више да застраши саговорника, приказујући последичне радње као да су већ на снази.²²

„Ако *не престанеш* s tim, *окрећем* kola i *враћамо* se kući.” (yumama.com).

А) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (Imper.)

Аподозни предикат може бити и у облику императива, а „последично”, „футурско” разумевање омогућава лексичка семантика глагола – у сва три примера реч је о глаголу *заборавити* (*заборави да имаш породицу → нећемо те примати / одрећи ћемо те се*).

POŽGAJU MAJKA ZAPRETLA: „AKO OVAKO NASTAVIŠ, ZABORAVI DA IMAŠ PORODICU!” Sve је otišlo predaleko! (happytv.rs, 2. 2. 2019); – Ti

²¹ И у овом примеру уочава се нестандартни облик футура правог – футуроид.

²² Коментаришући високу учесталост ове појаве у савременом српском језику у различитим функционалним стилевима, посебно у разговорном, журналистичком и књижевнореторичком, С. Танасић истиче да, иако се њома некада постизала већа ефектност саопштавања, па је имао и додатну стилску функцију, „данас су разговорни стил и журналистички презасићени овим видом транспонована презента; у новинама је у одређеним позицијама то чак постало клише, у насловима на пример. У таквим случајевима мало остаје од ефектности коју он може да да саопштењу” (2005: 384–385).

nisi za njega ni on za tebe. Sve mu fali, on nema ništa, on je jedna prazna vreća. Ako *nastaviš* to, zaboravi na nas, poručila je baka Ivani (happytv.rs, 26. 1. 2020); KIVNI NA NJEGA! Njegovi NAJBЛИЖИ mu POSTAVILI *ULTIMATUM*: Ako *nastaviš* VEZU sa njom, ZABORAVI NAS! (FOTO) (happytv.rs, 26. 3. 2020).

2.3. Тип В

У тип В ушли су примери чија протазна радња није на снази, нити је назначено да се већ некада догодила, али је углавном очекивана или најављена – саговорник је већ неким невербалним гестом или неким исказом показао намеру да изврши радњу која није повољна за говорног иницијатора, те је говорни иницијатор забрањује, а ту забрану (наредбу) поткрепује претњом.²³ И у овим примерима протазни предикат може бити лексикализован глаголима перцепције (*ако видим/чујем/приметим*), а допуном је исказана нежељена радња. Испред кондиционалне реченице може стајати императив којим се саговорник позива да добро обрати пажњу на оно што ће му говорник саопштити (*слушај ме сад добро, пази* и сл.). Уочено је седам реченица у којима се прво износи аподоза, а затим протазна, а од тога је пет протазних предиката лексикализовано истим глаголом, глаголом *убити* – *убићу те ако (...)*. Оваква претња може се јавити као кратка устаљена форма, која се, када има улогу да појача наредбу, када има пренесено значење, углавном смешта на прву позицију (нпр. *Убићу вас ако ме будете тако звали.*).

$$iD_p + P_a$$

$$a) VF_p (\text{Prez. pf.}) + VF_a (\text{FutI})$$

ERDOGAN *ZAPRETIO*: Ako pokušate da pretvorite Istanbul u Konstantinopolj vratítece se u sanducima (novosti.rs, 18. 3. 2019); Али ако *само приметим* да нешто покушавате, ускратићу вам сваку могућност за срећу (ИиЛ, 1.42); Убићу те ако ми не doneseš pare! Angažovao dete da RASTURA DROGU za njega (republika.rs, 30. 6. 2019); НАРАО POLICAЈCA U BEČU UZ POVIKE ALAHU AKBAR: Убићу те ако ме uhapsiš! (kurir.rs, 23. 7. 2018); „Ako ne pojedеш to, više nikada nećeš dobiti večeru.” (yumama.com);

²³Треба нагласити да су поједини примери на граници између група Б и В, односно да се у неким случајевима увршеним у тип В саговорнику налаже да прекине досадашње стање „непослушности”, што би се такође могло интерпретирати као прекид стања које је на снази.

„Ако не обујеш своје ципеле, отићи ћу без тебе” (detinjarije.com); *Слушај*, ако ме сад не прихватиш за пријатеља, ја ћу да поднесем захтев за развод брака. (ИиЛ, 3.66).

a1) VF_{p (Fut2)} + VF_{a (Fut1)}

У групи *B* ова синтаксичка комбинација није тако ретка. Наиме, за разлику од првих двеју група (*A* и *B*), протазним предикатом могу се исказати и радње које ће трајати у будућности, и то глаголима имперфективног вида (или двовидским глаголима), који пак преферирају употребу футура другог.

Viki zapretila: Ако ме не будеш слушао реговаће Ташке! (ФОТО) (grandonline.com, 3. 11. 2018); Е, убићу вас ако ме будете тако звали. (ИиЛ, 3.54); Ако ме будете тукли, мој адвокат ће вас уништити. (ИиЛ, 3.60); „Ако будеш добра бићеш звезда, ако не сахранићу ти каријеру”: Snežana Savić otkrila šta su od nje tražili reditelji (nedeljnik.rs, 11. 10. 2017); Том Харди: Убићу вас од батина будете *ли* сликали моју децу. (dnevnik.rs, 8. 8. 2018); Убићу те будеш *ли* ме дао у новине! Комунални инспектор отворено *прети* странки (видео) (naslovi.net, 21. 3. 2019).

a2) VF_{p (MOD/(Fut1))} + VF_{a (Fut1)}

У једном примеру протазни предикат лексикализован је модалним глаголом *хтетити* у негираном облику.

Ако нећеш да сарађујеш, послаћу те у хелију да мало размислиш. (УМО, 2.3).²⁴

a3) VF_{p (Prez. pf.)} + Ø

Протазна се може јавити и самостално, док неексплицитна претња и даље има статус претње – најављена је корелативом *онда*, а у говору се издваја интонацијом, гестикулацијом, мимиком и сл.

Ако *видим* и *чујем* да кренеш да дробиш кад дође Никола, *онда*... (ИиЛ, 3.84).

²⁴ У овом примеру протазни предикат може бити схваћен двојачко: као презент модалног глагола *хтетити* (у значењу глагола *желетити*), или као футурида.

б) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (MOD)

И у овој групи нашао се један пример са модалним глаголом у аподози – глаголом *моћи*. У реченици која потом следи претња је експлицирана и облицима футура првог.

„Ако неко направи фотку моје деце, свашта се може догодити. Не само да ћу му отети камеру, већ ћу га убити од батина.” (dnevnik.rs, 8. 8. 2018).

в) VF_p (Fut2/Prez. pf.) + VF_a (PERFORM + Fut1/Prez. impf./MOD)

У овој групи, осим перформативног глагола карактеристичног за чин обећања, јавља се и перформативни глагол упозорења. За разлику од глагола *клетти се*, глагол *упозорити* је у два примера позициониран испред протазе, одвојено од остатка аподозног дела.

Tada mi je još jednom *pripretio*: „Opet te upozoravam, ako se slike negde objave, naći ćemo te.” (alo.rs, 12. 6. 2020); Upozoravam te, ako me ne kandiduješ, odvajam 30 poslanika i formiram novu stranku i ima da razglasim sve tvoje manifetluke. (srbin.info, 30. 8. 2016); Е па *слушај ме добро*, Данко. Будеш ли било какву бљувотину послао таблоидима о мојој мајци, ја ти се кунем, отићи ћу у полицију и рећи ћу све како је било. (ИиЛ, 3.83).

г) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (Prez. impf.)

Аподозни предикат може бити формализован и презентом глагола имперфективног вида, што је омогућено или самом семантиком глагола (*чекати*), или је пак реч о презенту за планирану будућност.

Ако ти одлучиш да *ћутиш*, Страхиња иде доле. (УМО, 1.2); Дај ми личну карту да видим ко си, ако не, ово ти је сиктер кафа. (Жур, 1.15);²⁵ Таčić *zapretio* Vučiću! Ovo vas чека ако krene srpska vojska na Kosovo (beogradskiportal.rs, 28. 5. 2019); „Ако не обујеш cipele, idem bez тебе.” (yumama.com); „Ако не средиш играчке, идеш право u krevet.” (yumama.com); У наредних месец дана не идеш сигурно, а можда и дуже, ако не кажеш шта знаш. (УМО, 2.12).

²⁵ У овом примеру није експлициран пун облик протазног предиката, само одрична речца, али се подразумева да би предикат био формализован презентом глагола перфективног вида или футуром другим.

$$г1) V_{p(Fut2)} + V_a(Prez. impf.)$$

AKO NE BUDEŠ DOBAR, PALIM TELEFON: Ovako roditelji NASMRT plaše svoju decu! (VIDEO) (espreso.com, 30. 9. 2015).

2.4. Тип Г

У групи Г уочена је друкчија комбинација протазе и аподозе, $S_p + P_a$: протаза је некаква неповољна ситуација која ће довести до негативне последице по саговорника. За разлику од раније описаних примера (типови А, Б и В), саговорник (више) не може утицати на ситуацију у протази, те она заправо нема вредност индиректне наредбе/забране. Саговорнику једино преостаје да прими к знању шта га чека уколико му протазна ситуација не буде ишла / не иде наруку. За такво стање ствари саговорник је најчешће сам крив, али он ту више ништа не може да промени (нпр. *Ако је инспекција, убићу те! (зато што их ниси позвао унутра раније – ниси поступио како је требало, па ћеш бити кажњен)* → *Боље би ти било да није инспекција*). Са оваквим значењем, отварају се и друкчије синтаксичке могућности протазног предиката – протазна ситуација може се односити на садашњост, а и на прошлост. У ову групу ушли су и примери чији је протазни предикат лексикализован глаголом *ухватити/дохватити*, у првом лицу презента, док се аподозом износи оно што ће снаћи адресата (који ни у оваквим случајевима не може више ништа предузети, осим да се *пази, чува, бежи*). О сличним примерима претње, који нису везани за неку наредбу/забрану, говори и Л. Николић-Новаковић у својој опсежној студији о претњи у форензичкој лингвистици, закључивши да слушалац „не може учинити баш ништа сем да сачека непријатан догађај или, евентуално, предузме неке мере заштите” (2017: 49).

$$S_p + P_a$$

$$а) VF_{p(Prez. pf.)} + VF_a(Fut1)$$

Умрећеш к’о врста ако те дохватим. Ставићу ти брњицу, да ми не идеш по живцима. (ИиЛ, 1.3); Ти нећеš видети уопште ако те *ја дохватим*, маму ли ти твоју слину! (sportske.net, 16. 3. 2017); „АКО ТЕ SRETNEM, УБИЋУ ТЕ” Девојчица (16) из Subotice гледала како јој тучу вршњака, а сада добија STRAVIČNE PRETNJE (pressonline.com, 4. 11. 2019); Ако ми сина оставе у затвору због тебе и оне фуксе, рашчеречићу вас *ја* на сред Теразија, *не*

звао се ја Данко. (ИиЛ, 3.74); Јоване, ако Уна да отказ, биће дуга метла, да знаш! (ИиЛ, 2.44).²⁶

а1) VF_p (Prez. impf.) + VF_a (FutI)

– Да није инспекција можда? – Не знам, од јутрос је ту. – Стеване, ако је инспекција, убићу те, човече. (ЖуР, 1.13).

б) VF_p (Prez. pf.) + VF_a (MOD)

Слушај, ако ме сад остави, има да ти рокнем ћалета, *кеве ми.* (ИиЛ, 3.22).²⁷

в) VF_p (Perf.) + VF_a (PERFORM + kompl. kl.)

Протазни предикат може бити формализован и перфектом. У аподозном делу јавља се перформативни глагол, док је садржај претње исказан допунском клаузом (за разлику од свих раније наведених примера с перформативним глаголима, у којима је зависни везник био изостављен, допунска клауза уведена је допунским везником *да*).

А ти, ако си ме слагала за сестрин алиби, кунем ти се да ћеш прва завршити у затвору. (УМО, 3.2).

3. Закључна разматрања

Анализирајући кондиционалне реченице реалног типа чија аподоза има вредност говорног чина претње, ексцерпираних из разговорног и журналистичког стила, могу се издвојити одређене правилности формирања оваквих конструкција, на прагматичком, семантичком и синтаксичком нивоу.

Уколико аподоза, као главна клауза, па тако и носилац комуникативне вредности кондиционалне реченице, има функцију претње, у највећем броју

²⁶ Да би се поједини примери разумели на овај начин, неопходан је увид у шири контекст. У претпоследњем примеру Данков син већ је у затвору, а саговорник не може утицати на то да ли ће он тамо остати или не. А у последњем примеру Јован се већ замерио Уни, па се не зна да ли ће она дати отказ – штета је већ учињена.

²⁷ У овом примеру отац саговорника начинио је штету говорнику (рекавши нешто што није требало пред његовом девојком), те говорник није сигуран да ли ће га девојка оставити. Такође, ни саговорник, а ни његов отац, не могу више ништа да учине како би исправили нанету штету.

случајева (типови *A*, *B* и *B'*) протаза има вредност говорног чина директива јачег илокутивног напона – наредбе, односно забране ($iD_p + P_a$: *Ako ne prestaneš, biće svašta.* (yumama.com) → *Престани!*). У мањем броју случајева (тип *Г*) протаза само описује какву неповољну ситуацију, те нема директивну вредност ($S_p + P_a$: *А ти, ако си ме слагала за сестрин алиби, кунем ти се да ћеш прва завршити у затвору.* (УМО, 3.2) → *Боље би ти било да ме ниси слагала.*). Уочено је да је протазни предикат веома често лексикализован фазним глаголима, *престати* и *наставити* (тип *B*), док је у другим примерима фреквентна појава адвербијалног детерминатора *још једном* (тип *A*). У тип *B* ушли су примери чијом се протазом износи нека радња коју адресант очекује, односно коју је адресат већ најавио. У улози протазног предиката често се јавља и неки глагол перцепције у првом лицу (*видети*, *чути*, *приметити* и сл.), са комплементном клаузом. Није ретка појава експлицитног перформативног глагола у аподози: најчешће је то глагол *клетити се*, а у мањем броју примера јављају се и перформативни глаголи *упозорити* и *гарантовати*.

Аподоза се односи на будућност, наговештавајући конкретне, одређене (*летећете с посла*) или непрецизиране, неодређене (*може свашта да се деси*), а понекад и претеране, оштре, грубе последице (*задавићу те → наудићу ти*) које ће задесити адресата уколико се оглуши о говорникову наредбу/забрану. Стога је аподозни предикат најчешће у облику футура првог, мада су могући и други глаголски облици: презент глагола несвршеног вида (презент за планирану будућност), императив глагола *заборавити* (нпр. *заборави да имаши породицу*), као и различити облици модалних глагола (глагол *имати*, али и глаголи *морати*, *моћи*).

Протазни предикат такође се односи на будуће време, те је најчешће у облику презента глагола свршеног вида (у чак 79,5% примера), док се футур други на том месту јавља у 16,4% примера. У типу *Г*, чијом се протазом износи нека ситуација на коју саговорник више не може да утиче, отварају се и друкчије могућности глаголских облика протазног предиката: могућа је употреба презента глагола имперфективног вида, али и перфекта (преосталих 4,1% од укупног броја примера). Дакле, најчешћа семантичка комбинација јесте VF_p (Prez. pf.) + VF_a (Fut1).

Што се тиче везника, убедљиво највећи број примера уведен је везником *ако* (87,7%), није занемарљиво ни појављивање условног субјунктороида *ли* (10,9%), док се везником *уколико* уводи само једна кондиционална клауза (1,4%). Већина кондиционалних клауза уведених условним *ли* (чак 8,2% од 10,9%) има протазни предикат сачињен од перфективног презента глагола

бити, у склопу футура другог, или пак у склопу копулативног предиката, те се форма *будеш ли / не будеш ли* помало понаша као окамењена структура.

У већини примера протаза је препонована аподози (80,8%), што је очекивано, будући да овакав распоред одсликава узрочно-последични след ствари, али се јављају и примери са препонованом аподозом (19,2%).

Литература

1. Ivić, Milka (1983), „О srpskohrvatskim pogodbenim rečenicama”, *Lingvistički ogledi*, Beograd: Prosveta.
2. Yule, George (1996), *Pragmatics*, New York: Oxford University Press.
3. Katičić, Radoslav (1984–1985), „Vrste pogodbenih rečenica u standardnom jeziku srpskom ili hrvatskome”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII (посвећено академицима Милки Ивић и Павлу Ивићу поводом 60-годишњице живота), 339–342.
4. Ковачевић, Милош (2015), *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен.
5. Ličen, Marina (1987), *Govorni čin direktiva i njihova jezička realizacija u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost.
6. Mrazović, Pavica, i Zora Vukadinović (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
7. Nikolić-Novaković, Lidija (2017), *Forenzička lingvistika. Primena metoda forenzičke lingvistike u kriminalističkim istragama pretnje*, Banjaluka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
8. Пипер, Предраг, и Иван Клајн (2013), *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
9. Поповић, Људмила (2005), „Комуникативне функције просте реченице”, у: *Синтакса савременог српског језика* (ур. М. Ивић), Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 983–1057.
10. Salgueiro, Antonio (2010), „Promises, Threats and the Foundation of Speech Act Theory”, *Pragmatics*, 213–228.
11. Serl, Džon (1991), *Govorni činovi. Ogled iz filozofije jezika*, Beograd: Nolit.
12. Sweetser, Eve (1990), *From etymology to pragmatics*, Cambridge University Press.
13. Танасић, Срето (2005), „Синтакса глагола”, у: *Синтакса савременог српског језика* (ур. М. Ивић), Београд: Институт за српски језика САНУ, Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 345–470.
14. Fraser, Brus (1998), „Threatening Revisited”, *Forensic Linguistics*, vol. 5/2, 159–173.
15. Šarić, Ljiljana (1997), „Interpretacija pogodbenih rečenica”, *Filologija*, 29, Zagreb, 155–169.

16. Wunderlich, Dieter (1977), „Assertions, conditional speech acts, and practical Inferences” In: *Journal of Pragmatics* 1, 13–46.
17. Hrakovskij S., Viktor (2005), *Typology of Conditional Constructions*, Muenchen: Lincom.

Marina J. Šafer
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Linguistics

THREAT AS A SPEECH ACT IN CONDITIONAL CLAUSE APODOSIS

Summary

This paper examines conditional clauses with the apodosis that qualifies as threat speech (for example, *Убићу вас од батина будете ли сликали моју децу!*). It also addresses the communicative function of the protasis – most often in the form of an indirect directive (order/prohibition: → *Немојте сликати моју децу!*), while in lesser extent the protasis only describes an unfortunate situation, without a directive value (*А ти, ако си ме слагала за сестрин алиби, кунем ти се да ћеш прва завршити у затвору. → Боље би ти било да ме ниси слагала.*) The apodosis can imply concrete, definite (*летећете с посла*) or imprecise, uncertain (*може свишта да се деси*), and sometimes even overreacting, harsh consequences (*задавићу те → наудићу ти*) that will befall the addressee if they remain deaf on the speaker’s order/prohibition. Apart from the pragmatic, the paper analyses the syntactic-semantic characteristics of these conditional clauses: the use of conjunctions (*ако, ли, уколико*), the use of protasis predicate, apodosis predicate (verb forms, the use of aspectual verbs in the protasis predicate – *наставити, престати*, performative verbs – *клетти се, гарантовати, утзорити*, and modal verbs – *имати, морати* in the apodosis predicate, etc.), frequent adverbial determiners in the protasis (e.g. *још једном*), the arrangement of the protasis and apodosis part, etc. Since the threat predominantly occurs in non-formal, vernacular (sometimes rude and vulgar) communication, the corpus is made with examples from Serbian television shows of different genres (comedy, drama, and crime), and Serbian internet portals. It was determined that the protasis predicate is predominantly formed by present verbs of perfective aspect (mostly aspectual verbs), but in this role Future II also occurs, while the apodosis predicate is mainly in Future I form, but we also have present verbs of the imperfective aspect, as well as the imperative

mood of the verb *заборавити* (e.g. *заборави да имаш породицу*). The particle *ли* with a conjunctive value, most commonly accompanied by a protasis predicate in the form of Future II (*будеш ли / не будеш ли*), is frequent as well. In the majority of examples, the protasis precedes the apodosis, which is expected, as this arrangement depicts the cause-consequence flow.

► **Key words:** conditional clause, apodosis, protasis, threat, commissive, directive, order, prohibition.

References

1. Fraser, Brus (1998), „Threatening Revisited”, *Forensic Linguistics*, vol. 5/2, 159–173.
2. Ivić, Milka (1983), „O srpskohrvatskim pogodbenim rečenicama”, *Lingvistički ogledi*, Beograd: Prosveta.
3. Yule, George (1996), *Pragmatics*, New York: Oxford University Press.
4. Katičić, Radoslav (1984–1985), „Vrste pogodbenih rečenica u standardnom jeziku srpskom ili hrvatskome”, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII–XXVIII (posvećeno akademikima Milki Ivić i Pavlu Iviću povodom 60-godišnjice života), 339–342.
5. Kovačević, Miloš (2015), *O rečenici i njenim članovima*, Beograd: Jasen.
6. Ličen, Marina (1987), *Govorni čin direktiva i njihova jezička realizacija u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnost.
7. Mrazović, Pavica, i Zora Vukadinović (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
8. Nikolić-Novaković, Lidija (2017), *Forenzička lingvistika. Primena metoda forenzičke lingvistike u kriminalističkim istragama pretnje*, Banjaluka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
9. Piper, Predrag, i Ivan Klajn (2013), *Normativna gramatika srpskog jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
10. Popović, Ljudmila (2005), „Komunikativne funkcije proste rečenice”, u: *Sintaksa savremenoga srpskog jezika* (ur. M. Ivić), Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska, 983–1057.
11. Salgueiro, Antonio (2010), „Promises, Threats and the Foundation of Speech Act Theory”, *Pragmatics*, 213–228.
12. Serl, Džon (1991), *Govorni činovi. Ogled iz filozofije jezika*, Beograd: Nolit.
13. Sweetser, Eve (1990), *From etymology to pragmatics*, Cambridge University Press.
14. Šarić, Ljiljana (1997), „Interpretacija pogodbenih rečenica”, *Filologija*, 29, Zagreb, 155–169.

15. Tanasić, Sreto (2005), „Sintaksa glagola”, u: *Sintaksa savremenoga srpskog jezika* (ur. M. Ivić), Beograd: Institut za srpski jezika SANU, Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska, 345–470.
16. Wunderlich, Dieter (1977), „Assertions, conditional speech acts, and practical Inferences” In: *Journal of Pragmatics* 1, 13–46.
17. Hrakovskij S., Viktor (2005), *Typology of Conditional Constructions*, Muenchen: Lincom.

Преузето: 3. 12. 2020.
Корекције: 17. 3. 2021.
Прихваћено: 22. 3. 2021.